

DE INVLOED VAN PRIJSWIJZIGINGEN OP HET BEDRIJFSRESULTAAT

door Drs. B. Boomsma

In het aprilnummer 1958 is van de hand van Prof. dr. H. J. van der Schroeff een artikel verschenen, getiteld „Herwaardering van duurzame productiemiddelen”. In dit artikel wordt een correctie gegeven op en een nadere precisering van zijn artikelen „Rondom het winstprobleem” (februari- en novembernummer 1957) en wel betreffende dat deel daarvan, dat handelt over het z.g. afschrijvingstekort bij herwaardering van duurzame productiemiddelen.

Daar wij het met de opvatting van v. d. Schroeff op een aantal punten niet eens zijn, willen wij gaarne aan dit onderwerp een beschouwing wijden.

In het kort geformuleerd komt de opvatting van v. d. Schroeff op het volgende neer:

Bij het verbruik van werkeenheden van duurzame productiemiddelen zal in het algemeen een vervangingsverplichting ten aanzien van die verbruikte werkeenheden ontstaan.

Indien nu door een prijsstijging deze vervangingsverplichting toeneemt, resulteert hieruit een verlies dat gelijk is aan het bedrag waarmee de vervangingsverplichting gestegen is.

Voorbeeld:

BALANSOPSTELLING VÓOR DE WAARDESTIJGING

Werktuigen f 150.000 Vrijgekomen middelen „ 120.000 <hr style="border: none; border-top: 1px solid black; margin: 5px 0;"/> <u>f 270.000</u>	Vermogen f 150.000 Afschrijvingen (vervangingsverplichting) „ 120.000 <hr style="border: none; border-top: 1px solid black; margin: 5px 0;"/> <u>f 270.000</u>
---	--

BALANSOPSTELLING NA EEN WAARDESTIJGING VAN 33¹/₃ %

Werktuigen f 200.000 Vrijgekomen middelen „ 120.000 Verlies „ 40.000 <hr style="border: none; border-top: 1px solid black; margin: 5px 0;"/> <u>f 360.000</u>	Vermogen f 150.000 Vermogensmutatie door herwaardering „ 50.000 Afschrijvingen (vervangingsverplichting) „ 160.000 <hr style="border: none; border-top: 1px solid black; margin: 5px 0;"/> <u>f 360.000</u>
--	--

De vervangingsverplichting is met f 40.000 gestegen en dit manco moet volgens v. d. Schroeff van de resultatenrekening worden afgeboekt.

Uiteraard zal er alleen een verlies optreden, indien er ook werkelijk sprake is van een stijging van de vervangingsverplichting en dit laatste is o.m. *niet* het geval, indien er vóór de waardeestijging geen vervangingsverplichting bestond.

V. d. Schroeff maakt nu een onderscheid tussen „Afschrijvingsfonds” en „Vervangingsverplichting”. Als wij hem goed begrepen hebben, verstaat hij onder het Afschrijvingsfonds de correctie op de nieuwwaarde ten gevolge van de verbruikte

werkeenheden, terwijl hij met de vervangingsverplichting aangeeft de waarde der werkeenheden, welke nog niet opnieuw zijn geïnvesteerd. Deze beiden behoeven niet aan elkaar gelijk te zijn, nl. wanneer een machinepark van gelijke werktuigen successievelijk wordt aangeschaft. Er wordt dan elk jaar evenveel geïnvesteerd als er werkeenheden zijn verbruikt, zodat elk jaar opnieuw aan de vervangingsplicht wordt voldaan, ondanks het feit, dat op de balans een Afschrijvingsfonds paraisseert.

Zijn conclusie is dan ook dat er geen verlies zal optreden bij een waardestijging, indien het complex duurzame productiemiddelen is opgebouwd uit successievelijk aangeschafte gelijke werktuigen, daar er dan geen vervangingsverplichting bestaat.

Wanneer aan deze voorwaarde *niet* is voldaan en er dientengevolge op de onderneming wel een vervangingsverplichting rust, zal er te allen tijde een verlies optreden; dit verlies kan - volgens v. d. Schroeff - echter onder bijzondere omstandigheden geheel of gedeeltelijk worden gecompenseerd, n.l. indien het afschrijvingsfonds is belegd in activa, waarvoor geen vervangingsverplichting geldt en welke eveneens in waarde stijgen. Waren dus in het voorbeeld de vrijgekomen middelen in bedrijfsvreemde activa belegd (bijv. effecten of speculatie-voorraden), welke in waarde waren gestegen van f 120.000 tot f 160.000, dan zou geen afboeking ten laste van de resultatenrekening behoeven plaats te vinden. Is echter het afschrijvingsfonds belegd in bedrijfseigen activa, dan zal de waardestijging daarvan niet voor de compensatie van het afschrijvingsverlies in aanmerking komen. Een dergelijke compensatie zou betekenen dat de vervanging niet langer gewaarborgd zou zijn.

Tot zover de opvatting van v. d. Schroeff. Wij zijn echter van mening, dat deze conceptie niet strookt met het criterium, dat v. d. Schroeff zelf heeft aangelegd ter vaststelling van het afschrijvingstekort.

Op blz. 445 (nov. '57) zegt hij nl.:

„De stijging van de vervangingswaarde doet echter ook haar invloed gevoelen op de reeds verbruikte werkeenheden, doordat voldaan moet worden aan de voorwaarde, dat de vervanging - aangenomen, dat deze doelmatig is - is gewaarborgd. Dit houdt in, dat de grootte van het vermogen moet worden gebracht op het bedrag, dat op het moment van waardering bij de gestegen vervangingsprijs voor de vervanging wordt vereist.”

De vraag is nu of v. d. Schroeff werkelijk het vermogen op dat bedrag brengt. Wij geven hier de balansopstelling van een onderneming vóór de prijsstijging.

Duurzame productiemiddelen	f 100.000	Afschrijvingsfonds	f 30.000
Vlottende kapitaalgoederen	„ 50.000	Vermogen	„ 120.000
	<u>f 150.000</u>		<u>f 150.000</u>

Nu treedt een waardestijging op. Eenvoudigheidshalve veronderstellen wij hierbij, dat

- a. *alle* activa in dezelfde mate in waarde stijgen, nl. met 100 %.
- b. deze waardestijging geschiedt op *één moment*.

(In het verdere van ons betoog zullen wij nagaan, welke de invloed is van het wegvallen van elk dezer veronderstellingen).

Tot welk bedrag dient nu het vermogen te stijgen, wil aan de voorwaarde worden voldaan, dat de vervanging in dezelfde mate is gewaarborgd als vóór de prijsstijging.

Het hoeft weinig betoog, dat zulks bij een verdubbeling van het vermogen het geval is. Immers, dan verkeert de onderneming, wat de vermogensstructuur betreft, in dezelfde positie als vóór de prijsstijging en is de continuïteit gewaarborgd.

En aangezien de verdubbeling van het vermogen „automatisch” verkregen wordt uit de waardestijging der niet verbruikte werkeenheden der vaste activa plus de waardestijging der overige activa kan in het onderhavige voorbeeld geen intoring van vermogen geconstateerd worden.

BALANSOPSTELLING NA DE WAARDESTIJGING VAN 100%

Duurzame productiemiddelen	f 200.000	Afschrijvingsfonds	f 60.000
Vlottende kapitaalgoederen	„ 100.000	Vermogen	„ 120.000
		Vermogensmutatie door herwaardering	„ 120.000
	<u>f 300.000</u>		<u>f 300.000</u>

Volgens de opvatting van v. d. Schroeff zal hiertegen de volgende critiek kunnen worden ingebracht:

Aan de hand van dit cijfervoorbeeld kan niet zonder meer geconstateerd worden of op de verbruikte werkeenheden der productiemiddelen geen vervangingsverplichting rust.

Alleen wanneer er sprake is van *gelijke*¹⁾ en *successievelijk aangeschafte* productiemiddelen (welke dus ook alle dezelfde waarde en levensduur hebben), zodat alle vrij gekomen werkeenheden weer onmiddellijk opnieuw zijn geïnvesteerd, is er geen vervangingsverplichting en is deze berekening juist.

Zijn de productiemiddelen niet gelijk, dan zal er wel een verlies zijn. Ook wanneer zij niet volkomen successievelijk zijn aangeschaft, zal er een verlies zijn. Immers, in dit geval is niet in elk willekeurig jaar evenveel aan productiemiddelen vervangen als er is afgeschreven. Uit het voorbeeld blijkt, dat het deel van het afschrijvingsfonds, dat niet is gebruikt voor vervanging der werktuigen dan is belegd in de vlottende kapitaalgoederen. En aannemende, dat op die vlottende kapitaalgoederen een vervangingsverplichting rust, kan de waardeverdubbeling nooit dienen ter compensatie van het verlies (blz. 452 nov. '57).

Kortom, als in dit voorbeeld wordt aangenomen, dat de verbruikte werke-

¹⁾ Mogelijk wordt door ons teveel nadruk gelegd op de formulering van v. d. Schroeff, dat er geen vervangingsverplichting is, wanneer de duurzame productiemiddelen niet alleen successievelijk zijn aangeschaft, maar bovendien *gelijk* zijn (blz. 154, april '58).

Het komt ons echter voor, dat hij dit gelijk zijn der productiemiddelen inderdaad in zijn betoog als voorwaarde moet stellen, omdat bij een herinvestering in geheel andere productiemiddelen niet gezegd kan worden, dat daarmee aan de vervangingsplicht is voldaan. Het zou onjuist zijn te beweren, dat wanneer de vrijgekomen afschrijvingsmiddelen van bijv. een draaibank worden gebruikt voor de vervanging van een hijswerktuig, op het bedrijf geen vervangingsverplichting (voor die draaibank) meer zou rusten.

heden der werktuigen niet vervangen zijn en dat op alle middelen een vervangingsverplichting rust, is - volgens v. d. Schroeff - het verlies f 30.000 nl. het bedrag waarmede het afschrijvingsfonds = vervangingsverplichting in waarde dient te stijgen.

Na de waardeverdubbeling zou de balans dan het volgende beeld geven:

Duurzame productiemiddelen	f 200.000	Afschrijvingsfonds	
Flottende kapitaalgoederen	„ 100.000	(vervangingsverplichting)	f 60.000
Verlies	„ 30.000	Vermogen	„ 120.000
		Vermogensmutatie	
		door herwaardering werktuigen	„ 100.000
		Vermogensmutatie	
		door herwaardering	
		vlottende kapitaalgoederen	„ 50.000
	<u>f 330.000</u>		<u>f 330.000</u>

Het nieuwe vermogen zal dan volgens deze redenering in totaal f 270.000 moeten zijn, dus meer dan een verdubbeling.

In het bovenstaande hebben wij reeds gesteld, dat naar onze mening deze becijfering onjuist is.

Zij is ook in strijd met de winstdefinitie, welke door v. d. Schroeff gegeven is, luidende als volgt:

„Winst is de vermogenstoename, welke voor uitkering vatbaar is, nadat de vervangingsverplichting ten opzichte van de collectiviteit van de tot het bedrijfs-complex behorende middelen is nagekomen”. (blz. 453 nov. '57).

Nu kan weliswaar over deze winstdefinitie gediscussieerd worden, doch dit valt buiten de doelstelling van dit artikel. Welke winstdefinitie men echter ook hanteert, het zal steeds betekenen, dat men het vermogen van de onderneming splitst in een deel, dat in bedrijf moet worden gehouden voor de handhaving van de continuïteit en een deel, dat voor uitkering vatbaar is. Gegeven de winstdefinitie zal men deze ook als norm moeten gebruiken voor de bepaling van de gevolgen van waardeveranderingen op het bedrijfsresultaat.

De fout in de redenering van v. d. Schroeff schuilt o.i. hierin, dat hij bij een waardestijging aanneemt, dat alle productiemiddelen gelijktijdig vervangen zullen moeten worden. (Behoudens successievelijk aangeschafte en gelijke duurzame productiemiddelen.)

Wij zijn van mening dat, als het *oorspronkelijke* vermogen niet toereikend was de productiemiddelen integraal aan te schaffen, ook niet de eis gesteld mag worden, dat de *toeneming* van het vermogen voldoende moet zijn de stijging van de integrale waarden op te vangen.

Gaarne willen wij in dit verband ook nog een enkel woord wijden aan de in theorie en practijk vrijwel algemeen toegepaste splitsing van de rekening „Vermogensmutatie” in de rekeningen „Vermogensmutatie duurzame productiemiddelen” en „Vermogensmutatie vlottende kapitaalgoederen” of welke benaming ook aan deze rekeningen wordt gegeven.

In het gegeven voorbeeld zal v. d. Schroeff het totale bedrag van de vermogensaanwas zien opgebouwd uit de waardestijging der duurzame productiemiddelen

en der vlottende kapitaalgoederen. Daar op al deze kapitaalgoederen een latente vervangingsverplichting rust, mag hun waardeestijging niet dienen tot dekking van het verlies uit hoofde van de waardeestijging van de effectieve vervangingsverplichting der verbruikte werkeenheden, aangezien dan de vervanging niet langer gewaarborgd zou zijn.

Volgens ons is dit standpunt echter onjuist en komt de vervanging dezer middelen in het geheel niet in gevaar. Het verlies kan dus in dit geval gecompenseerd worden met de rekening „Vermogensmutatie”.

Het is echter onmogelijk en dus onjuist aan te geven ten laste van welke der beide rekeningen „Vermogensmutatie” deze afboeking dient plaats te vinden. Dan zou moeten worden aangetoond in welke activa (de werktuigen of de vlottende kapitaalgoederen) het afschrijvingsfonds moet worden geacht te zijn belegd. Een dergelijk verband kan echter niet gelegd worden, het *totale* vermogen is verkregen uit een complex van bronnen en is verdeeld over een complex van kapitaalgoederen. Causale relaties tussen de afzonderlijke posten zijn er niet. Er is slechts één bedrag dat aangeeft in welke mate het vermogen moet toenemen om aan de handhaving van de continuïteit te voldoen (in ons voorbeeld f 120.000).

In onze gedachtengang is het onderscheid gelijktijdige/successieve aanschaffing in feite irrelevant.

Dat dit onderscheid steeds opnieuw in literatuur en tijdschriftartikelen wordt gemaakt, moet daaraan worden toegeschreven, dat men bij het onderhavige vraagstuk geen betekenis toekent aan de waardeestijging van de overige, niet-duurzame bedrijfseigen activa. En dan heeft men binnen het bedrijf voor de belegging van het afschrijvingsfonds maar één mogelijkheid, nl. in de duurzame productiemiddelen zelve. De meest ideale situatie t.a.v. het vermijden van risico's uit hoofde van waardemutaties is dan een successievelijk opgebouwd machinepark.

Doch met deze geïsoleerde benadering van het probleem krijgt de gehele constructie een eenzijdig karakter en wordt een onderscheid gemaakt hetwelk met het probleem hoegenaamd niet te maken heeft.

Tot dusverre werd in dit betoog verondersteld dat:

- a. alle activa in dezelfde mate in waarde stijgen.
 - b. deze waardeestijging op één moment geschiedt.
- Wij laten nu deze veronderstellingen één voor één vallen.

ad a. De activa stijgen *niet* alle in dezelfde mate in waarde.

Stel een machinepark is uit de navolgende ongelijke eenheden samengesteld.

Machine	Nieuwwaarde $\times f$ 1000	Levensduur in jaren	Jaarlijkse afschrijving $\times f$ 1000	Jaar van aanschaffing
A	24	6	4	1
B	24	4	6	2
C	24	6	4	3
D	24	4	6	4
E	24	6	4	5
	120		24	

Nadat machine E in bedrijf is gesteld, wordt elk jaar f 24.000 afgeschreven. Dit voorbeeld is zo gekozen, dat ook elk jaar een machine van f 24.000 vervangen moet worden. De boekwaarde is elk jaar f 72.000 en wel in de opeenvolgende jaren van de onderstaande samenstelling:

Aan het begin van jaar	Boekwaarde $\times f$ 1000 van					
	A	B	C	D	E	Totaal
6	4	24	12	12	20	72
7	24	18	8	6	16	72
8	20	12	4	24	12	72
9	16	6	24	18	8	72
10	12	24	20	12	4	72
11	8	18	16	6	24	72
12	4	12	12	24	20	72
13	24	6	8	18	16	72
14	20	24	4	12	12	72
15	16	18	24	6	8	72
16	12	12	20	24	4	72
17	8	6	16	18	24	72
18	4	24	12	12	20	72

Geen andere activa veronderstellend, ziet de balans er dus aan het begin van elk jaar als volgt uit:

Duurzame productiemiddelen	f 120.000	Afschrijvingsfonds	f 48.000
		Vermogen	„ 72.000
	<u>f 120.000</u>		<u>f 120.000</u>

Nu treden aan het begin van jaar 7 de volgende prijsstijgingen op:

A met 50 %.	De nieuwwaarde wordt dus f 36.000	en de boekwaarde f 36.000
B „ 50 %.	„ „ „ „ „ 36.000	„ „ „ „ 27.000
C „ 50 %.	„ „ „ „ „ 36.000	„ „ „ „ 12.000
D „ $16\frac{2}{3}$ %.	„ „ „ „ „ 28.000	„ „ „ „ 7.000
E „ 25 %.	„ „ „ „ „ 30.000	„ „ „ „ 20.000
	Totaal f 166.000	f 102.000

Hoe groot dient nu, na de waardestijging, het vermogen te zijn, wil de vervanging der duurzame productiemiddelen gewaarborgd zijn.

Ter beantwoording van deze vraag zullen wij een overzicht geven van de grootte van het benodigde vermogen (= boekwaarde) in de opeenvolgende jaren na de prijsstijging.

Aan het begin van jaar	Boekwaarde × f 1000 van					
	A	B	C	D	E	Totaal
				7	20	
7	36	27	12	28	15	102
8	30	18	6	21	10	97
9	24	9	36	14	5	100
10	18	36	30	7	30	103
11	12	27	24	28	25	100
12	6	18	18	21	20	95
13	36	9	12	14	15	98
14	30	36	6	7	10	101
15	24	27	36	28	5	104
16	18	18	30	21	30	99
17	12	9	24	14	25	96
18	6	36	18	7	20	99
19	36	27	12			102

Door de waardestijging in jaar 7 stijgt de boekwaarde der activa (dus ook het vermogen) van f 72.000 tot f 102.000. Uit bovenstaande opstelling blijkt echter, dat dit vermogen niet toereikend is om in elk jaar aan de vervangingsverplichting te voldoen. In de jaren 10 en 15 immers is hiertoe een groter vermogen vereist en wel maximaal (in jaar 15) van f 104.000; er moet dus een verlies geconstateerd worden van f 2000, nl. het manco op het vermogen van f 102.000. (Het spreekt voor zichzelf, dat, wanneer de waardestijging niet in jaar 7 maar in jaar 15 zou zijn opgetreden, er geen manco zou zijn geweest).

De volgende balansopstelling kan nu worden opgemaakt aan het begin van jaar 7, na de waardestijging.

Duurzame productiemiddelen	f 166.000	Afschrijvingsfonds	f 64.000
Verlies	„ 2.000	Vermogen	„ 72.000
		Vermogensaanwas	„ 32.000
	<u>f 168.000</u>		<u>f 168.000</u>

Wij zijn ons bewust, dat in ons voorbeeld de financieringsstructuur door de waardestijging aanmerkelijk is veranderd. Was vóór de prijsstijging de totale vermogensbehoefte elk jaar constant, nu is zij fluctuerend, hetgeen betekent dat alle aanleiding bestaat de financiering opnieuw te bezien.

Wij willen ons echter in dit artikel beperken tot de invloed van prijswijzigingen op het bedrijfsresultaat, zodat dit probleem onbesproken moet blijven.

De conclusie welke uit het voorgaande kan worden getrokken is, dat het verlies, dat voortspuit uit een stijging van de effectieve vervangingsverplichting gelijk is aan het bedrag, dat benodigd is om het oorspronkelijke eigen vermogen te brengen op een omvang welke voldoende is de continuïteit van de onderneming in dezelfde mate te waarborgen als vóór de prijsstijging het geval was en wel voor zover dat bedrag niet uit de waardestijging der activa (onverschillig of daarop wel of geen vervangingsverplichting rust) is voortgekomen.

De beoordeling van de handhaving van de continuïteit dient te geschieden bij die balanssamenstelling, waarbij de som van de voorraad niet verbruikte werkeenheden der duurzame productiemiddelen en de normatieve totale omvang der voorraden overige productiemiddelen een maximale waarde heeft.

Wanneer alle activa dezelfde waardemutatie ondergaan, zal geen verlies worden geleden. Er kan alleen dan verlies optreden, wanneer bij een stijging van de effectieve vervangingsverplichting bepaalde activa niet of in mindere mate dan de overige activa in waarde stijgen. Voorbeelden van activa die niet in waarde stijgen, zijn de kasmiddelen en de nominale vorderingen, verminderd met de nominale verplichtingen.

ad b. Alle activa stijgen *niet* op hetzelfde moment in waarde.

Hierbij zullen wij nog twee mogelijkheden onderscheiden:

1. de activa stijgen wel gelijktijdig in waarde, dit geschiedt evenwel niet op één moment, doch gedurende een (korte of lange) tijdsduur.
2. de afzonderlijke activa stijgen wel op één moment in waarde, doch deze momenten liggen niet voor alle activa gelijktijdig.

Hoewel in de practijk beide verschijnselen steeds tezamen voorkomen, is het voor een nadere analyse van dit vraagstuk dienstig deze onderscheiding in homogene elementen te maken.

ad. 1. Dat de waardestijging der activa niet op één moment plaats vindt, ervaren wij met het langzaam voortslipend inflatieproces, dat zich sinds de aanvang van de oorlog bezig is te voltrekken.

Men moet dan elk jaar tot herwaardering overgaan, opdat o.m. het jaarlijks afschrijvingsbedrag direct wordt aangepast aan de vigerende vervangingswaarden. In de practijk komt het echter veel voor, dat niet elk jaar de benodigde correcties worden uitgevoerd, maar dat zulks met langere tussenpozen geschiedt. Doch als men dit doet, moet tevens voor alle tussenliggende jaren het verschil worden berekend tussen het bedrag, dat er van de *destijds* in een bepaald jaar aanwezige activa is afgeschreven en het bedrag dat afgeschreven had moeten worden op basis van het *toen geldende* prijsniveau. Deze correctie mag niet beperkt blijven tot de jaarlijkse afschrijvingen der activa, welke thans nog in bedrijf zijn, doch evenzeer moeten hierbij betrokken worden de activa welke sedert de vorige herwaardering c.q. de aanvang van het prijsstijgingsproces buiten bedrijf zijn gesteld.

Hoewel dit alles geen tegenspraak zal oproepen, vrezen wij, dat in de practijk deze kwestie niet altijd bewust wordt onderkend en daarom meenden wij, dat het nuttig was speciaal op dit punt te attenderen.

Uiteraard is de berekening voor een niet al te eenvoudig bedrijf moeilijk uitvoerbaar, omdat men veelal niet beschikt over de prijzen van alle activa in elk der achterliggende jaren. Doch de berekening is ook niet in deze vorm noodzakelijk. Want indien men bij de bepaling van het verlies ten gevolge van waardestijgingen als criterium stelt, dat de potentie van het eigen vermogen t.a.v. de handhaving van de continuïteit gelijk moet blijven, dan worden bij de berekening van de noodzakelijke vermogensaanwas alle fouten uit het verleden impliciet gecorrigeerd.

ad. 2. Was het vorige punt meer van praktische betekenis, de kwestie van het *niet*

gelijktijdig wijzigen van de vervangingswaarden der afzonderlijke activa heeft ook belangrijke consequenties ten aanzien van het theoretische vraagstuk.

Allereerst zullen wij onderzoeken de gevolgen van een tweede prijsstijging op een moment, waarop (toevalligerwijze) de samenstelling van de balans (in reële productiemiddelen en werkeenheden) geheel gelijk is aan de samenstelling op het moment van de eerste prijsstijging. Als deze omstandigheid zich voordoet is het eindresultaat van de beide prijsstijgingen precies hetzelfde als wanneer zij beide waren samengevallen.

Wanneer nu bijv. op het eerste moment wegens een waardestijging van een deel der activa een verlies is ontstaan, zal dit verlies verdwijnen wanneer op het tweede moment alle overige activa, verminderd met de nominale verplichtingen, in dezelfde mate in waarde toenemen.

Een eenvoudig voorbeeld zal dit verduidelijken.

Het totale bezit van een bedrijf bestaat uit twee verschillende productiemiddelen, met gelijke waarde (*f* 100.000), een gelijke levensduur (2 jaar), maar een ongelijke leeftijd.

BALANSSAMENSTELLING AAN HET BEGIN VAN DE ONEVEN JAREN

Werktuig A	<i>f</i> 100.000	Afschrijvingsfonds A	—
Werktuig B	„ 100.000	Afschrijvingsfonds B	<i>f</i> 50.000
	<u><i>f</i> 200.000</u>	Vermogen	„ 150.000
			<u><i>f</i> 200.000</u>

BALANSSAMENSTELLING AAN HET BEGIN VAN DE EVEN JAREN

Werktuig A	<i>f</i> 100.000	Afschrijvingsfonds A	<i>f</i> 50.000
Werktuig B	„ 100.000	Afschrijvingsfonds B	—
	<u><i>f</i> 200.000</u>	Vermogen	„ 150.000
			<u><i>f</i> 200.000</u>

Wanneer aan het begin van een jaar de waarden van A en B op één moment stijgen (bijv. een verdubbeling), zal het vermogen eveneens verdubbelen en zullen geen voorzieningen ten laste van de exploitatierekening behoeven te worden gemaakt.

Als alleen de waarde van A verdubbelt, dient het vermogen toe te nemen met *f* 100.000. Vindt deze verdubbeling aan het begin van een even jaar plaats, dan zal het hieruit voortvloeiend verlies *f* 50.000 zijn.

BALANSSAMENSTELLING AAN HET BEGIN VAN JAAR 2, NA EEN WAARDEVERDUBBELING VAN A

Werktuig A	<i>f</i> 200.000	Afschrijvingsfonds A	<i>f</i> 100.000
Werktuig B	„ 100.000	Afschrijvingsfonds B	—
Verlies	„ 50.000	Vermogen	„ 150.000
	<u><i>f</i> 350.000</u>	Vermogensaanwas	„ 100.000
			<u><i>f</i> 350.000</u>

Zolang dit verlies niet is ingehaald, zal steeds bij de vervanging van A een bedrag van f 50.000 geleend moeten worden, dat uit de vrijkomende afschrijvingen weer kan worden afgelost.

Vervolgens verdubbelt aan het begin van jaar 4 de waarde van B. Het vermogen moet nu verder toenemen tot f 300.000.

BALANSSAMENSTELLING AAN HET BEGIN VAN JAAR 4,
NA EEN WAARDEVERDUBBELING VAN B

Werktuig A	f 200.000	Afschrijvingsfonds A	f 100.000
Werktuig B	„ 200.000	Afschrijvingsfonds B	—
		Vermogen	„ 150.000
		Vermogensaanwas	„ 150.000
	<u>f 400.000</u>		<u>f 400.000</u>

Het vermogen heeft nog steeds dezelfde reële waarde als voor de eerste prijsstijging, maar men ziet dat het verlies ad f 50.000 geheel verdwenen is. Bij vervangingen behoeft ook niet meer geleend te worden.

Prijsstijgingen kunnen dus verliezen doen ontstaan, zij kunnen ook verliezen verkleinen c.q. doen verdwijnen, n.l. indien en voor zover zij hierdoor de oorspronkelijke waardeverhoudingen der (bedrijfsgebonden en bedrijfsvreemde) activa herstellen.

Het verdwijnen van het verlies blijkt ook uit het voorlaatste voorbeeld met de 5 activa. In jaar 19 is de balanssamenstelling weer gelijk aan jaar 7. Als in dat jaar D en E eveneens tot 150 % in waarde stijgen, verdwijnt het verlies van f 2000.— en wordt het vermogen f 108.000.

De andere (en meer voor de hand liggende) mogelijkheid is, dat bij de volgende prijsstijging de balanssamenstelling gewijzigd is.

Van directe invloed op de hoogte van het verlies ten gevolge van waardestijgingen is de omvang van de verbruikte werkeenheden. (Hierin delen wij de mening van v. d. Schroeff; wij kennen echter ook, in tegenstelling tot v. d. Schroeff, betekenis toe aan de waardestijging der bedrijfsgebonden activa).

Wanneer nu in een tweede stadium het aantal verbruikte werkeenheden van de activa welke in dat stadium in waarde stijgen, groter is dan op het moment van de eerste waardestijging, zal het verlies altijd groter zijn dan wanneer de beide waardestijgingen op het eerste moment hadden plaatsgevonden. Is daarentegen op het tweede moment het aantal verbruikte werkeenheden kleiner, dan wordt ook het verlies kleiner c.q. kan er zelfs een *vermogenoverschot* ontstaan.

In ons laatste voorbeeld zullen wij eerst veronderstellen, dat in jaar 2 activum A in waarde verdubbelt en in jaar 3 activum B.

BALANSOPSTELLING AAN HET BEGIN VAN JAAR 2,
NA EEN WAARDEVERDUBBELING VAN A

Werktuig A	f 200.000	Afschrijvingsfonds A	f 100.000
Werktuig B	„ 100.000	Afschrijvingsfonds B	—
Verlies	„ 50.000	Vermogen	„ 150.000
		Vermogensaanwas	„ 100.000
	<u>f 350.000</u>		<u>f 350.000</u>

BALANSOPSTELLING AAN HET BEGIN VAN JAAR 3,
VOOR DE VERVANGING VAN A

Werktuig A f 200.000 Werktuig B „ 100.000 Kas „ 150.000 Verlies „ 50.000 <hr style="border: 0.5px solid black;"/> <u>f 500.000</u>	Afschrijvingsfonds A f 200.000 Afschrijvingsfonds B „ 50.000 Vermogen „ 150.000 Vermogensaanwas „ 100.000 <hr style="border: 0.5px solid black;"/> <u>f 500.000</u>
---	--

BALANSOPSTELLING AAN HET BEGIN VAN JAAR 3,
NA DE VERVANGING VAN A

Werktuig A f 200.000 Werktuig B „ 100.000 Verlies „ 50.000 <hr style="border: 0.5px solid black;"/> <u>f 350.000</u>	Afschrijvingsfonds A — Afschrijvingsfonds B f 50.000 Lening „ 50.000 Vermogen „ 150.000 Vermogensaanwas „ 100.000 <hr style="border: 0.5px solid black;"/> <u>f 350.000</u>
---	--

BALANSOPSTELLING AAN HET BEGIN VAN JAAR 3,
NA DE WAARDESTIJGING VAN B

Werktuig A f 200.000 Werktuig B „ 200.000 Verlies „ 50.000 <hr style="border: 0.5px solid black;"/> <u>f 450.000</u>	Afschrijvingsfonds A — Afschrijvingsfonds B f 100.000 Lening „ 50.000 Vermogen „ 150.000 Vermogensaanwas „ 150.000 <hr style="border: 0.5px solid black;"/> <u>f 450.000</u>
---	---

Als de beide waardeinstijgingen gelijktijdig of in jaren met eenzelfde balanssamenstelling hadden plaats gevonden, zou er geen verlies zijn geweest, nu is er een verlies van f 50.000.

Nu zullen wij veronderstellen, dat A in waarde verdubbelt in jaar 3 en B in jaar 4.

BALANSOPSTELLING AAN HET BEGIN VAN JAAR 3,
NA EEN WAARDEVERDUBBELING VAN A

Werktuig A f 200.000 Werktuig B „ 100.000 <hr style="border: 0.5px solid black;"/> <u>f 300.000</u>	Afschrijvingsfonds A — Afschrijvingsfonds B f 50.000 Vermogen „ 150.000 Vermogensaanwas „ 100.000 <hr style="border: 0.5px solid black;"/> <u>f 300.000</u>
--	--

BALANSOPSTELLING AAN HET BEGIN VAN JAAR 4,
VOOR DE VERVANGING VAN B

Werktuig A f 200.000 Werktuig B „ 100.000 Kas „ 150.000 <hr style="border: 0.5px solid black;"/> <u>f 450.000</u>	Afschrijvingsfonds A f 100.000 Afschrijvingsfonds B f 100.000 Vermogen „ 150.000 Vermogensaanwas „ 100.000 <hr style="border: 0.5px solid black;"/> <u>f 450.000</u>
--	---

BALANSOPSTELLING AAN HET BEGIN VAN JAAR 4,
NA DE VERVANGING VAN B

Werktuig A	f 200.000	Afschrijvingsfonds A	f 100.000
Werktuig B	„ 100.000	Afschrijvingsfonds B	—
Kas	„ 50.000	Vermogen	„ 150.000
	f 350.000	Vermogensaanwas	„ 100.000
	f 350.000		f 350.000

BALANSOPSTELLING AAN HET BEGIN VAN JAAR 4,
NA DE WAARDEVERDUBBELING VAN B

Werktuig A	f 200.000	Afschrijvingsfonds A	f 100.000
Werktuig B	„ 200.000	Afschrijvingsfonds B	—
Kas	„ 50.000	Vermogen	„ 150.000
	f 450.000	Vermogensaanwas	„ 150.000
	f 450.000	Vermogensoverschot	„ 50.000
	f 450.000		f 450.000

Nu is er een vermogensoverschot van f 50.000, dat in liquide middelen aanwezig is, en dat ook in alle volgende jaren in liquide middelen aanwezig zal zijn. Welke bestemming men hieraan wenst te geven is een vraagstuk van ondernemersbeleid, doch een dotatie aan de vermogensverschaffers als extra winstuitkering is zeer wel mogelijk.

Ook deze conclusie kan men terugvinden in het cijfervoorbeeld met de 5 verschillende productiemiddelen. Waardestijging tot 150 % van D en E leidt in alle jaren tot een vermogensoverschot, behalve wanneer deze plaats vindt in jaar 7 (en 19), waarin precies quitte gespeeld wordt en in de jaren 10 en 15, waarin het verlies resp. f 1000 en f 2000 bedraagt.

Aan de gevolgen van *prijzdalingen* behoeven wij slechts een enkel woord te wijden, omdat deze uit het bovenstaande zonder meer kunnen worden afgeleid.

Ook wat dit onderdeel betreft, willen wij niet discussiëren over de verliesdefinitie van v. d. Schroeff, doch deze als uitgangspunt nemen.

Zijn definitie luidt: Verlies is die vermogensvermindering ten opzichte waarvan een aanvulling noodzakelijk is met het oog op het nakomen van de vervangingsverplichting (blz. 59 febr. '57).

Dit wil zeggen, dat ook bij *prijzdaling* bepaald moet worden het vermogen, dat in dezelfde mate de continuïteit van de onderneming vermag te waarborgen als het oorspronkelijke vermogen.

Opdat ons verhaal niet eentonig worde, willen wij niet wederom alle consequenties afleiden, doch zullen wij ons beperken tot het vermelden ervan.

- Verliezen uit *waardedalingen* mogen niet zonder meer bestreden worden uit een voorafgaande vermogensaanwas. Zelfstandig zal bepaald moeten worden of en zo ja in hoeverre de rekening „Vermogensaanwas” mag slinken. Deze gevolgtrekking is logisch, immers deze rekening is geen reserverekening, waaruit men ad libitum mag putten, doch zij is een correctie op het vermogen.

- Uit een *prijzdaling* kan een verlies ontstaan, bij een volgende *prijzdaling* kan dit verlies groter worden, het kan gelijk blijven of verminderen, er kan zelfs een vermogensoverschot ontstaan, dat in liquide middelen aanwezig is.

Hiermede willen wij ons betoog besluiten. Vele punten moesten onbesproken blijven: de invloed van het vreemde vermogen, van mutaties in het eigen vermogen door emissies e.d., de betekenis van reserveringen enz. enz. Ook de wijze waarop de bovenstaande gedachten in de praktijk, vooral bij bedrijven met een gecompliceerd en uitgebreid productieapparaat eenvoudig kunnen worden toegepast, werd niet aangeroerd.

Desondanks hopen wij, dat met dit artikel een bijdrage is geleverd aan de oplossing van dit ook voor de praktijk zo belangrijke en urgente probleem.

Naschrift

door Prof. Dr. H. J. van der Schroeff

Zo ik in een naschrift Drs. Boomsma wil antwoorden op de vragen en kritische opmerkingen, die hij in bovenstaand artikel t.o.v. mijn eerder gepubliceerde zienswijze inzake de herwaardering van duurzame produktiemiddelen naar voren heeft gebracht, past mij allereerst een woord van verontschuldiging tegenover de schrijver. Al te lang heeft het artikel op mijn schrijftafel gelegen. De verlate afdoening is voor een deel terug te voeren op de moeilijkheid, waarvoor ik mij gesteld zag mijn antwoord zo in te richten, dat de lezer door de bomen het bos zou kunnen blijven zien.

Rekening valt te houden met de mogelijkheid dat de talrijke cijfervoorbeelden veeleer verwarrend dan verhelderend zouden werken. In het hieronder volgende antwoord heb ik mijzelf dan ook een beperking opgelegd ten aanzien van de hantering van het cijfermateriaal; het komt mij voor dat een antwoord in verbale vorm de voorkeur verdient.

Ik wil vooropstellen, dat het artikel van de heer B. meer tegenstellingen suggereert dan er in feite bestaan. De oorzaak daarvan is gelegen in de omstandigheid, dat de heer B. ten opzichte van mijn door hem bekritiseerde beschouwingen een aantal veronderstellingen maakt, die een vertekend beeld geven van hetgeen ik bedoeld heb te zeggen.

Als eerste voorbeeld wil ik noemen de opmerking, dat ik een onderscheid zou maken tussen afschrijvingsfonds en vervangingsverplichting. Dat is niet het geval. Er is niet een afschrijvingsfonds en een vervangingsverplichting, maar in de zienswijze, die ik heb voorgedragen moet het afschrijvingsfonds worden gebracht op een zodanig bedrag, dat de vervangingsverplichting kan worden nagekomen. Dit kan in het geval van stijging van de vervangingswaarde er toe leiden, dat een manco in het afschrijvingsfonds optreedt, dat aangevuld moet worden. Deze aanvulling kan op verschillende wijzen geschieden, *niet* echter uit de waardestijging van andere activa van het bedrijf, indien deze activa onder de klem van de vervanging liggen. Dat deze uitspraak niet zou stroken met hetgeen ik op blz. 445 (nov. '57) heb gezegd, ontgaat mij ten enenmale.

Niet ontgaan is mij daarentegen, dat de heer B. mij een foutieve berekening in de schoenen schuift en dan zegt, dat mijn redenering niet klopt en dat mijn berekeningen in strijd zijn met de door mij gegeven winstdefinitie.

Men duide het mij niet euvel, dat ik tegen deze wijze van discussiëren bezwaar maak. Wat is het geval? Op blz. 238 geeft de heer B. de balansopstelling van een onderneming en veronderstelt dat op eenzelfde moment *alle* activa in dezelfde mate in waarde stijgen, nl. met 100 %. Op de vraag tot welk bedrag het vermogen zal moeten stijgen, wil aan de voorwaarde zijn voldaan, dat de *vervanging in*

dezelfde mate als vóór de prijsstijging is gewaarborgd, geeft schr. ten antwoord dat dit een verdubbeling zal moeten zijn. De onderneming verkeert dan in *dezelfde positie* als vóór de prijsstijging, een conclusie, die wel niemand zal willen weerspreken. Doordat de veronderstelde waardeestijging voor *alle* activa geldt, zijn óók de uit afschrijving vrijgekomen middelen in waarde gestegen; dáárdóór is de vervanging verzekerd. Op blz. 239 geeft de heer B. echter een balansopstelling (na de prijsstijging) op de wijze, zoals hij meent, dat ik deze zou maken. Deze opstelling leidt, doordat de heer B. een verlies van *f* 30.000,— opneemt, tot een vermogen van *f* 270.000,—, d.i. méér dan het dubbele van het oorspronkelijke vermogen. Ik wil de heer B. en de lezer geen twijfel laten over mijn antwoord: deze opstelling is onjuist! Er is bij de gestelde situatie geen enkele aanleiding tot constatering van een verlies. Een vermogen van *f* 240.000,— is voldoende om de vervanging (nogmaals: *bij de gestelde situatie*) te waarborgen, een uitspraak, welke volkomen in overeenstemming is met mijn winstdefinitie.

Een nieuw en fundamenteel bezwaar tegen het betoog van de heer B. komt bij mij op, indien deze (achteraf!) de veronderstelling invoegt, dat op *alle* middelen (dus ook op de vlottende kapitaalgoederen) *een vervangingsverplichting rust*. Dit betekent een geheel andere situatie dan die, welke het uitgangspunt vormde van de boven gegeven redenering. Er is nu een situatie, waarin niet alleen sprake is van *vervanging*, maar ook van *expansie*. Om dit laatste in te zien, dient men te bedenken, dat de vrijgekomen afschrijvingen ten bedrage van *f* 30.000,— (vóór het moment van de prijsstijging) zijn geïnvesteerd in vlottende kapitaalgoederen, die - blijkens de veronderstelling van de vervangingsverplichting - blijvend deel van het bedrijfscomplex uitmaken.

Hier is dus sprake van een expansie! Deze vorm van expansie heeft in de literatuur zoveel aandacht gehad, maar ook zoveel kritiek ondervonden, dat het niet nodig zal zijn hierbij stil te staan. Dat de vermogensbehoefte van deze expansie - óók als zich geen prijsstijging voordoet - niet is gedekt, zal men ervaren op het moment, waarop de vervanging van de duurzame produktiemiddelen is aangebroken. Men komt dan *f* 30.000,— tekort! De gekozen vorm van investering van de vrijgekomen afschrijvingen tast echter ook de nakoming van de hogere vervangingsverplichting aan uit hoofde van de prijsstijging. Wil de vervanging in dezelfde mate als vóór de prijsstijging zijn gewaarborgd (d.i. de voorwaarde, die de heer B. stelt), dan zal door een aanvulling van *f* 30.000,— uit de winst het vermogen op *f* 270.000,— moeten worden gebracht. Eerst dan verkeert de onderneming in *dezelfde positie* als vóór de prijsstijging! Ook dan is de voren aangeduide anomalie t.o.v. de financiering van de expansie nog niet weggenomen (men komt nog steeds de bovenbedoelde *f* 30.000,— bij de vervanging tekort), maar dit blijve verder, als niet aan de orde zijnde, buiten beschouwing. Om de geëxpandeerde onderneming voor en na de prijsstijging in dezelfde positie te houden, moet een verlies van *f* 30.000,— worden aanvaard. De expansie neemt de compensatiemogelijkheid met de waardeestijging der vrijgekomen middelen, die in het eerste geval aanwezig was, weg. Aanvaardt men dit verlies niet, dan worden de bezwaren tegen de gevolgde wijze van expansie slechts vergroot.

Met deze enkele regelen wil ik volstaan. Ik ben de heer Boomsma erkentelijk voor de aandacht, dit hij aan mijn artikelen heeft willen wijden. De kennisneming van zijn kritiek vormt voor mij geen aanleiding mijn uitspraken en conclusies te herzien. In hoeverre in mijn redenering en in mijn becijferingen fouten schuilen laat ik aan het oordeel van de lezer over.

Voor het overige: „du choc des opinions, jaillit la vérité!”.